

UDK: 94 (497.6) "1878/2008"
Pregledni rad

NEKOLIKO NAPOMENA O POSEBNOSTI USTROJA BOSNE I HERCEGOVINE U NOVOVJEKOVNOM RAZDOBLJU (1878-2008)

Tomislav Išek

Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Godina 1918. izuzetno je značajan beočug - prijeloman datum jednog specifičnog, završenog (od 1878. godine do kraja Prvog svjetskog rata) i jednog potpuno novog perioda različitog od prethodnog, koji se odvijao u više faza (1918-1941; 1941-1945; 1945-1992; 1992-1995. godine i 1995. do danas).

Samo površan uvid u historiografsku produkciju minulih desetljeća navodi na zaključak da je ona nastala na temelju brojnih skupova političkog i znanstvenog karaktera. Brojni radovi iz te produkcije posvećeni su i činu ujedinjenja jugoslavenskih zemalja (1. 12. 1918) općenito, a nešto manje pitanjima značajnim za Bosnu i Hercegovinu.

Conditio sine qua non bilo kakvog oblika historiografskog priopćavanja jeste pratiti određeno pitanje, problem, događaj, ličnosti uz maksimalno uvažavanje *procesa dugog trajanja*. Razmišljanje o sintagmi *Godina 1918 – Bosanskohercegovačko iskustvo* inspirira i motivira na pokušaj da se, uz apsolutno uvažavanje znanstvenih kriterija (poštovanje *povijesnih činjenica*, na prvome mjestu) i svih ograničenja koja nameće karakter i cilj jednog okruglog stola, poput ovog, barem, ukaže na posebnosti i konstante njenog političko-teritorijalnog uređenja.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, Austro-Ugarska, Kraljevina Jugoslavija, ZAVNOBiH, AVNOJ, Daytonski sporazum.

NEPRIKOSNOVENI AUTORITET na bosanskohercegovačkom prostoru i šire, kada je riječ o pravno-historijskim aspektima prošlosti Bosne i Hercegovine (od 1878), profesor Pravnog fakulteta u Sarajevu dr. Mustafa Imamović – bosanskohercegovački Ferdo Čulinović – prvi među pravnim historiografima u svom kapitalnom djelu *Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak Bosne i Hercegovine 1878-1914*, dotičući se njenog ustrojstva uoči i nakon austrougarske okupacije, naglašavao je činjenicu da “Bosna ima [...] u kontinuitetu jednu od najstarijih regionalnih podjela u Europi”. Od prevalentnog je značaja da su “njene regije uvijek bile organizirane na respektiranju historijskih, prometnih i gospodarsko-političkih principa”. Ono što je, također, važno istaknuti jeste da je profesor Mustafa Imamović ponavljao u više navrata da Bosna i Hercegovina “ustrojem upravo na tim principima je ušla u savremenu povijest”. Unutar Bosanskog vilajeta (do 1878) u njoj su funkcionirali *sandžaci* - njih ukupno sedam: Sarajevski, Banjalučki, Travnički, Bihački, Hercegovački, Zvorničko-tuzlanski, Novopazarski. Austrougarskom okupacijom (1878) suštinski se nije ništa promijenilo, osim što su sandžaci preimenovani u *okruge*, a sedmi – Novopazarski sandžak ostao je u sastavu Osmanskog carstva. Uspostavom šest okruga do proglašenja Ustava (1910) Bosna i Hercegovina bila je zasebna upravna jedinica u sklopu Monarhije. Prije i poslije aneksije, mada bez autonomije i samouprave, ona je imala specijalno zakonodavstvo. Ukratko, ona je u posljednjem periodu svoga razvoja pod Austro-Ugarskom predstavljala jednu upravnu i autonomnu jedinicu u sastavu Dvojne monarhije.

Opće je poznato na koji način i uz čiju je pomoć prostom, umjesto dvo-trećinskom većinom, izglasan Vidovdanski ustav. Uloga zastupnika Jugoslavenske muslimanske organizacije bila je sa malom grupom – Džemijetom presudna, ali za Bosnu i Hercegovinu bila je presudno i zauzimanje njenog prvaka dr. Mehmeda Spahe “da se očuva regionalno-administrativni identitet Bosne i Hercegovine”. Cijeli prostor novostvorene *centralističke* države (upravljalo se iz Beograda), *hegemonističke* (Dvor i radikali bili su “alfa i omega” sveukupnog života), i *unitarističke* (zvanična teorija “jedan narod tri plemena”) činilo je naziv zemlje *Kraljevstvo*, odnosno *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca* farsičnim, jer su ta tri naroda postojala samo formalno u imenu države, a ostali narodi se nisu ni spominjali (riječ je, ponavljam, o prostoru koji je bio

podijeljen na 33 oblasti). “Granice Hrvatske”, kako navodi Noel Malcolm, “su nestale sa zemljovida, ali su granice Bosne i Hercegovine očuvane – zapravo je šest bosanskih oblasti točno odgovaralo je broju od šest okruga u Austro-Ugarskoj. Zahvaljujući nastojanjima dr. Mehmeda Spahe, Bosna i Hercegovina bijaše *jedini konstitutivni element* Jugoslavije – točnije Kraljevine (*moja op.*) – koji je na taj način očuvao svoj identitet”. Nije toliko promjena naziva 1929. godine države – Kraljevina Jugoslavija – umjesto Kraljevina SHS, značila da je “svaka od tih banovina presijecala stare granice konstitutivnih elemenata jugoslovenske države” koliko je značila uspostava banovina – drugim riječima, brisanje sa zemljopisne karte regionalnih identiteta u praksi. Diobom Bosne i Hercegovine na četiri banovine (Vrbasku, Drinsku, Zetsku i Primorsku) “prvi put za više od četiri stotine godina Bosna (i Hercegovina) nije više bila jedinstvena cjelina”. Pri kraju svoga postojanja država stvorena 1. 12. 1918. godine doživjela je još jednu promjenu stvaranjem Banovine Hrvatske (26. 8. 1939) – svojevrsnu federalizaciju države. No, bilo je to komadanje Bosne i Hercegovine kome se protivio dr. Mehmed Spaho – mada je iz pregovora o Sporazumu bio isključen, a ubrzo je i preminuo. Napori za stvaranjem Srpske banovine podrazumijevali su “gutanje” Bosne i Hercegovine, ali ni jedna – formirana Hrvatska, ni druga – planirana – nisu “zaživjele”, jer je 1. rujna 1939. godine počeo Drugi svjetski rat.

Istinska potvrda kontinuiteta posebnosti Bosne i Hercegovine, obnove državnosti i statusa u procesu nastanka nove države jugoslavenskih naroda *Demokratske Federativne Jugoslavije* desilo se u Varcar-Vakufu *alias* Mrkonjić-Gradu na Prvom zasjedanju Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine (ZAVNOBiH-a). Posebnost odluka i rezolucija usvojenih tom prilikom ogledala se u činjenici da je Bosna i Hercegovina bila jedina federalna jedinica za koju se nije poštovao nacionalni, već historijsko-teritorijalni princip. Ni tada, kao ni ranije u svim spomenutim teritorijalnim regijama (sandžacima, okruzima, oblastima), nije bila utemeljena na etničkom/nacionalnom principu. Definicija iz Mrkonjića da je Bosna i Hercegovina “**i muslimanska, i srpska i hrvatska**” postala je opće mjesto, suštinska odrednica njene opstojnosti. Ta opstojnost i njena teritorijalna cjelovitost, iako su desetljećima egzistentna, od sredine 19. stoljeća bile su upitne u krugovima zagovornika velikodržavnih aspiracija i ciljeva susjeda, čime je u pitanje dovođen *njen* identitet, koji je potvrđen 25. studenog na Prvom

zasjedanju ZAVNOBiH-a, a potvrđen je 29. istog mjeseca 1943. godine na Drugom zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ-a).

Ove rekapitulirane povijesne činjenice doživljavale su od Daytonskog sporazuma 1995. godine svoju politizaciju i ideologizaciju. Posljednjih godina sve češće i sve upornije (a to je znanstveno, historiografski i zdravorazumski nepojmljivo) o spomenutim povijesnim događajima (iz 1943) prosuđuje se iz aktualne, najčešće, gotovo u pravilu, politizirane svakodnevnice. Previđa se vrijeme i prostor kada su se oni odvijali. Što je još opasnije, ti se **povijesni događaji** i **povijesna istina** ideologiziraju. Postavlja se pitanje zašto se u sintagmi *1918 – bosansko-hercegovačko iskustvo* osporava kontinuitet *posebnosti* Bosne i Hercegovine – a to znači da ideologija i politikantstvo opovrgavaju nešto što je, navodno, ideološki, tj. komunistički konstrukt – produkt. Kakva zabluda! Ideologije se, dobro je znano, mijenjaju, nekad brže, nekad sporije. Kad bi historija bila samo ideologija, dakle “vizija prošlosti”, temeljena isključivo na zasadama suvremenih aktualnih, politikantskih i sličnih inih potreba, onda bi “nakon promjene (sadašnje) vladajuće ideologije nastala (neka druga) potpuno nova ideologija”. Kada bi se te neke nove pojave izdvajale kao ključne, druge bi se povijesne pojave morale prešutjeti, ignorirati, čak negirati, čime bi povijesna memorija i znanje o prošlosti potpuno nestali. Povijesno kretanje u (našem) 21. stoljeću zacijelo će se izvanredno ubrzati. Suvremene ideologije (znamo vrlo dobro, svjesni smo toga) dosad su, mislim na pad komunizma 90-ih, bile (dugo)trajne. U 21. stoljeću bit će tako (ako bude *Historia magistra vitae est*). U drugom slučaju, prevladaju li ideologije, neće to, dakako, biti (u Fukuyaminom stilu) kraj povijesti, ali bi to mogao biti kraj profesionalne historiografije (o onoj pseudoprofesionalnoj ne bi trebalo ni razmišljati!), tj. sjećanja na prošlost i znanja o njoj.

Vrlo često se, kada je riječ o složenijim historijskim događajima, pojavama, ličnostima, može čuti već ovještala rečenica: “Prepustimo to povjesničarima/historičarima, ljudima od struke da kažu svoj (pretpostavlja se znanstveni) – sud”. U tom slučaju, povijest jeste ili će biti *učiteljica života*. Ima i dan-danas među kolegama povjesničarima onih koji sa dubokim uvjerenjem upravo tvrde *Historia magistra vitae – est*. Dajem si slobodu da *hic et nunc* iskažem svoj stav riječima da *Historia magistra vitae – non est*. Zašto? Jednostavno zato (u to me uvjeravaju unisone izjave nekih kolega iz struke iz

Republike Srpske) da niti je Bosne i Hercegovine bilo u smislu kontinuiteta *posebnosti*, niti da je, po njima, neće ni biti, jer je u Daytonu Republika Srpska neupitna, tj. datost od koje oni ne mogu i neće odustati ni pod koju cijenu. To (Dayton i Republiku Srpsku) nitko pametan i ne dovodi u pitanje. Ali, mora se priznati totalna neučinkovitost tog akta, potpisanog u američkoj bazi Wright-Paterson od strane *leadera* koji nisu više među živima, koji je (i vrapci na grani znaju) zaustavio rat, ali *nota bene* nije proizveo entitet Republika Srpska kao supstituciju Bosne i Hercegovine i sa prerogativima države, nego samo kao njen jedan, ravnopravan dio onom drugom – federalnom. Ovim negatorskim tendencijama statusa Bosne i Hercegovine u Drugoj Jugoslaviji treba dodati i nebulozna razmišljanja (koja su zdušno pomagala “sahraniti” Bosnu i Hercegovinu) i na hrvatskoj strani – i u Hrvatskoj i u BiH u stilu: a) Jugoslavija je bila višenacionalna država, pa je propala; b) Bosna i Hercegovina je, također, mnogonacionalna i ona *treba* propasti i nestati.

Zašto je u povodu devedesete obljetnice stvaranja prve zajedničke države Južnih Slavena (1. prosinca 1918) važno, potrebno i nužno razmišljati i artikulirati povijesnu istinu o posebnosti Bosne i Hercegovine u svjetlu događaja prije 90 godina? Zahvaljujući činjenici da je rat 1992-1995. završio kako je završio, na sceni su snage koje u traženju izlaza iz ove, očito pat-pozicije u kojoj se nalazi međunarodno priznata Bosna i Hercegovina, uz prešutno odobravanje Međunarodne zajednice (“mi se nećemo miješati, vi u BiH iznađite izlaz u pogledu statusa BiH”), ni ne pomišljaju na respektiranje kontinuiteta posebnosti i opstojnosti Bosne i Hercegovine. Posebno je značajno da neke povijesne činjenice u povodu povijesnih datuma dožive svoj povijesni “revival” (ne zaboravimo – *Repetio studiorum mater est*), pogotovo što nam pisanje novog Ustava Bosne i Hercegovine (naravno, dogovorom u Parlamentu Bosne i Hercegovine, a ne u “Prudovima” uz učešće nekompetentnih “predstavnika” naroda koji imaju u Republici Srpskoj 40% glasova, a u Federaciji oko 15%). Završio bih riječima cijenjenog kolege dr. Mustafe Imamovića, koji je, kakve li vidovitosti i vizije (kojih su vajni predstavnici sve tri nacionalne partije dobrano lišeni), još 14. kolovoza 1992. godine napisao: “Unutrašnje se uređenje Bosne (i Hercegovine) ne može nametati nikakvim tripartitnim stranačkim pregovorima uz asistenciju i pritisak spoljnjih faktora. Ono se može urediti jedino novim bosanskim ustavom [...] možda novim ZAVNOBIH-om [...] koji bi proveo opće parlamentarne izbore, odnosno izbore za Ustavotvornu skup-

štinu. Ova bi skupština svojim odlukama postavila političko-pravne temelje budućnosti Bosne i Hercegovine”.

Literatura:

- Imamović M. 1976. *Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak Bosne i Hercegovine 1878-1914*. Sarajevo: Svjetlost.
- *Istorija Saveza komunista Bosne i Hercegovine*. 1990. Prva knjiga. 1990. Sarajevo: Institut za istoriju, NIŠRO "Oslobođenje" OOUR Izdavačka djelatnost.
- Malcolm N. 1995. *Povijest Bosne – kratki pregled*. Zagreb – Sarajevo: Erasmus Gilda, Novi Liber, Dani.

SUMMARY

SOME REMARKS RELATING THE PARTICULARITY OF CONSTITUTIONAL STRUCTURE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE PERIOD FROM 1878 TO 2008

The constitutional structure of Bosnia and Herzegovina in the last 130 years has been shaped in several successive state and political frameworks. After each of these changes, the Bosnian-Herzegovinian hyper-sensitive individuality and particularity succeeded to be preserved. In the period from the Berlin Congress to the Dayton Agreement, Bosnia and Herzegovina has confirmed its vitality and persistence, despite internal misunderstandings, hegemonic, "greater-state" tendencies consistently shown by its neighbours as well as international pressures. The present time always looks like the most difficult of all the periods of history of Bosnia and Herzegovina, so the author poses the question "if history does teach us anything at all"? Answers to this question may be both negative and positive and only future can provide them.

Key words: Bosnia and Herzegovina, Austro-Hungarian Empire, the Kingdom of Yugoslavia, ZAVNOBiH, AVNOJ, Dayton Agreement